

VNotranjem stojí vas po imenu Vrh. V tej vasi je živel v nekdanjih časih Krpàn, močán in silen človek, — takó mi je razkladal star móz. — Bil je néki tolik, kolikoršen tisti Poldrugovič, ki o njem pripoveduje srbski Vuk. Délá mu ni bilo mar, ampak nosil je od morja na svoji kobílici angleško sol, kar je bilo pa užé takrat ostró prepovédano. Pázili so ga mejáči, da bi ga kje nehotoma zalézli; poštenega boja ž njim so se ravno takó bali, kakor pozneje Štempíharja. Krpàn se je pa vedno umíkal in glédal, da mu niso mogli do živega.

Bílo je po zími in snég je ležal krog in krog. Držála je samó ozka gaz, ljudém dovoljna od vasí do vasí, ker takrat še ni bilo takó cest, kakor dan danes. V naših časih je to vse drugače to se vé da, ko imámo, hvalo Bogú, cesto do vsacega zélnika. Nesel je po ozki gazi na svoji kobílici Krpàn nekoliko stotov solí; kar mu na proti prižvenketá lép voz; na vozu je pa sedél cesar Janez, ki se je ravno peljal v Trst. Krpàn ga ní poznál, pa tudi ni bilo časa, dolgo ozírati se; še odkrítí se ní utégnil, ampak príme brž kobílico s tovorem vrèd, pa jo prenese v stran, da bi mu je voz ne podrl; to je njega toliko mudilo, kakor kogá druzega, kučmo na glavo djati.

Cesar, to vídevši, velí kočijažu, da naj konje ustávi in vpraša silnega možá: »Kdo pa si tí?«

Ta mu odgovori: »Krpàn mi pravijo, domá sem pa z Vrha od Svetе Trojice, dve uri hodá od tukaj.«

»Kaj pa nosiš v tovoru?« cesar dalje vpraša.

Krpàn se urno izmisli: »Kresívno gobo in pa nékaj brusov, gospod!«

Na té se cesar začudi in reče: »Ako imaš bruse, pokáj so pa v vréčah?«

Krpàn se ne umíšlja dolgo, ampak naglo odgovorí: »Bojím se, da bi mraza ne razpokali; zató sem jih v slamo zavíl in v vréčo potisnil.«

Cesar, ki mu je bil menda silni možák všeč, dalje pravi: »Kakó pa, da si konjiča tako lahko prestávil? Res níma dosti mesá, pa ima vsaj kostí.«

Krpàn se nasméja in reče: »Vém, da imajo vaši konji več mesá; pa vender ne dam svoje kobílice za vse štíri, ki so tukaj naprézeni. Kar se pa tíče prestavljanja, gospod, upam si nesti dve take kobili dve uri hodá in še delj, če je tréba.«

Cesar si misli: to si moram zapomniti, in velí pognati.

Minulo je potem leto in nekteri dan. Krpàn je pa zmirom tovoril po hribih in dolinah. Kar se pripetí, da príde na Dunaj strašen velikán, Brdávs po imenu, ki je vabil, kakor nekdanji Pégam vse junake cesarstva v boj. Ali cesar tudi ni imel tako bojécih ljudí, da bi si ne bil upal nobeden nanj; toda kdor se je skusil ž njím, gotovo je bil zmagan. Velikan pa ni bil mož usmiljenega srcá, ampak vsacega je umoril, kogar je obvládal. — To je začélo cesarju po glavi iti: »Kaj bo, kaj bo, če se Brdávs ne ukrotí? Usmrtil mi je užé vso najvéčo gospodo. Prešneta reč vender, da mu níhče ne more bíti kos!« — Tako je cesar toževal, kočijaž ga je pa slíšal. Pristopi tedaj z veliko ponížnostjo, kakor gré pred tolíčim gospodom in pravi: »Cesarost, ali več ne morete pámetovati, kaj se je godilo predlansko zimo blizo Trsta?«

Cesar vpráša nekoliko nevoljen: »Godilo? Kaj se je godilo?«

Kočijaž mu odgovorí: »Tisti Krpàn, ki je tovoril s kresívno gobo in z brusi, ne veste, kako je kobílico v snég postavil, kakor bi nesel sklédo na mízo? Če ne bo Krpàn Brdavsa premogel, drugi tudi ne.«

»Saj res,« pravi cesar, »precej se mora ponj poslati.«

Poslali so veliko, lépo kočijo po Krpana. Ta je bil ravno tačas natovoril nekoliko solí pred svojo kočo; mejači so bili pa vse ovédeli, da se zopet napravlja po kupčiji. Pridejo tedaj nádenj ter se ga lotijo; bilo jih je

petnajst. Ali on se jih ní ustrašil, poglédal je pisano in prijél prvega in druge ž njim omlatil, da so vsi podpláte pokazali. Ravno se je to vršilo, kar se nova, lepa kočija pripeljá v čéter. Iž nje stopi cesarski sél, ki je vse videl, kar se je godilo, in naglo reče: »Zdaj pa užé vém, da sem prav pogodil. Ti si gotovo Krpán z Vrha od Svete Trojice?«

»Krpán sem; ali kaj pa bi rádi?« pravi ta. »Če mislite zavoljo solí, svétujem, da mirújte; petnajst jih je bilo, pa se jih nisem bal; samó enega se tudi ne bom.«

Sél pa, ki gotovo ni védel, kaj ima zavoljo solí, reče: »Le kobilico deni brž v hlev, pa se urno prážnje obléci, pojdeva na Dunaj k cesarju.«

Krpán ga nevérno pogleda in reče: »Kdor če iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj; to sem slišal starih ljudi, jaz ga pa ménim sabo nositi, koder bom hodil, če Bog dá in dokler bom žív.«

Služabnik mu odgovorí: »Nikár ne míslí, da šale uganjam.«

»Saj bi tudi ne bilo zdravo,« reče Krpán.

Na to zopet govorí sél: »Ali več ne veš, kako si bil umaknil predlansko zímo kobilico kočiji s pota? Oni gospod na vozu je bil cesar. Prišel je pa zdaj na Dunaj hud velikán, ki mu právimo Brdávs. Tak je, da ga nihče ne ustrahuje. Dosti gospode in vojščakov je užé pobil; pa smo djali: „Če ga nihče ne zmore, Krpán ga bó“. Ti si zadnje upanje cesarjevo in dunajskega mesta!«

Krpana je to s pridom utešilo, ter vele dobro se mu je zdélo do vséga, kar je slišal, in reče tedaj: »Če ni druzega, kakor tisti prekleti Brdavs, poslušajte, kaj vam právim: petnajst Brdavsov za malo južino, to je meni, kolikor vam kamen poriniti čez lužo, ki jo preskoči déte, sedem lét staro; ampak varite, da me ne boste vdíli za nos!« Brž dene sol s kobile, kobilo pa v hlév. Potlej gré v kočo ter se prážnje obléče, da bi ga sram ne bilo pred cesarjem. Ko se preobuje, ven priteče in séde v kočijo ter naglo zdrčita proti Dunaju.

Ko prideta na Dunaj, bilo je vse mesto črno pregrnjeno; ljudjé so pa klavrni hodíli, kakor mravlje, ako se jím zapáli mravljišče.

Krpán vpraša: »Kaj pa vam je, da vse žaluje?«

»O Brdavs, Brdavs!« vpije malo in veliko, možé in žené. »Ravno danes je umoril cesárjevega sína, ki ga je globoko v srce pekla sramota, da bi ne imela krona junaka pod sabo, kteri bi se ne bál velikana. Šel se je ž njim skusit; ali kaj pomága? Kakor druzim, tako njemu. Do zdaj se še nihče ni vrnil iz boja.«

Krpán velí urno pognati in tako prideta na cesarski dvor, ki pravijo, da je neki silo velik in jako lép. Tam stojí straža noč in dan, v létu in zími, naj bo še takó mraz, vedno pri durih. In brž je zavpila o Krpanovem prihodu, kakor imajo navado, kadar se pripeljá kdo cesarske rodovíne. Bilo je namreč naročeno užé širnajst dní, dan za dnevom, da naj se nikomur in nikoli ne oglasi, razun kadar se bo pripeljal tak in tak človek. Takó so se Krpana veselili na Dunaj. Kaj bi se ga pa ne? Ko cesar slíši vpitje, precej vé, kdo je in teče mu naproti, pa ga peljá v gornje hrame. Čudno lepo je tam, še lepše kakor v cérvki. Krpán je kar zijál, ker se mu je vse tako grobo zdélo. Cesár ga vpraša: »Krpán z Vrha, ali me še poznáš?«

»Kaj bi vas ne,« odgovorí on; »saj ni več ko dvé léti, kar sva se vídela. Veselí me, da ste še zmirom trdnega zdravja, kakor mi vaše lepo, rudéče lice kaže.«

Cesar pravi dalje: »Kaj déš ti, kaj čemo z velikanom? Lej danes mi je sína umoril.«

Krpán odgovori: »Kaj čemo? Glavó mu bo vzéti; saj poboljšati se takó menda ne misli, ker se do zdaj ní.«

Cesar mu žalosten zavrne: »Glavo vzéti? Menim da, ko bi jo lé mogli! Oh, ali ní ga, mislim, pod solnecem junaka, da bi to storil.«

»Slišal sem,« pravi Krpán, »da vsi ljudjé vse vedó, na vsem svetu se pa vse dobí; zakaj bi se ne dobil tudi junak nad Brdavsa? Kakor sem uboren človek, pa ga

bom takó presnéto premekástil, da se mu nikdar več ne bodo vrnile hudobne željé, po Dunaji razgrajati; če Bog dá, da je res.«

Kdo bi bil cesarju bolj ustregel, kakor take beséde! Le nekaj ga je še skrbélo; zato pa tudi reče: »Da si močán, tega si me prevéril; ali pomisli ti: on je orožja vjen iz mladih dní, ti pak si prenášal do zdaj le bruse in kresívno gobo po Kranjskem, súlice in méča menda še nisi videl nikoli drugéj, kakor na kríževem potu v cérkvi. Kakó se ga boš pa lotil?«

»Nič se ne bojte,« pravi Krpan. »Kakó ga bom in s čím ga bom, to je moja skrb. Ne bojím se meča ne sulice, ne druzega velikanovega orožja, ki vsému še imena ne vému, če ga ima kaj veliko na sebi.«

Vse to je bilo cesarju po godu in brž velí prinesti polič vína pa kruhá in mesá, rekóč: »Ná Krpan! Jej in píj, potlej pojdeva pa orožja izbírat, ktero ti bo prav.«

Krpanu se je to vele malo zdélo, polič vína za tacęga junaka; pa je vender molčal, kar je preveliko čudo. Pa saj menda je užé slišal, da gospoda so vsi malojédní zató, ker jedó, kadar hoče in kolikor hoče kteri, zgolj dobrih jedí; ali kmečki človek, kakor je bil Krpan, mora pri skledi podpréti se. On tedaj povžije, ko bi kviško poglédal in naglo vstane. Cesar je vse vídel, in ker je bil moder mož, tudi koj spoznal, da tacemu junaku se morajo véči deléži mériti. Zató so mu tudi vsaki dan od tega časa dajáli dva janca in vína do sítrega, dokler je bil na Dunaji.

Ko prídeta v orožnico, to je v tisti kraj, kjer hraňijo orožje, namreč: sablje, meče, jeklene oklépe za na prsi, čelade in kakor se imenuje to in ono, Krpan izbíra in izbíra, pa kar prime, vse se mu zdrobi v rokah, ker je bil silen človek. Cesaria skoraj obide zona, ko to vídi, vender se stori srčnega in vpraša: »No, ali boš kmalo ubrál?«

»V čém si pa bom izbíral?« odgovorí Krpan. »To je sama igráča; to ní za velikana, ki se mu pravi Brdavs,

pa tudi záme ne, ki mi pravite Krpan. Kje imate kaj boljega?«

Cesar se čudi in pravi: »Če té ne bo zate, ne vem, kaj homo; boljega ní.«

Na té pravi oni: »Veste kaj? Pokažite mi, kje je ktera kováčnica!«

Peljá ga hitro sam cesar v kováčnico, ki je bila tudi na dvoru; zakaj taki imajo vso priprávo in tudi kováčnico, da je kladvo in nákovalo pri roci, ako se konj izbosí, ali če je kaj druzega treba podstaviti ali prekováti, ali pa kak žebelj narediti. Krpan vzame kos želéza in najtéžje kladvo, ki ga je kovač vselej z obema rokama vihtél; njemu je pa v eni roci pélo, kakor bi kosó klepal.

»Oj tat sežgáni!« pravijo vsi, ki to vidijo; še cesarju se je zdélo imenitno, da ima tacęga človéka pri hiši. Krpan kuje in kuje, goni méh na vse kríplje in naredí veliko réc, ki ni bila nobenemu orožju podobna; imela je največ enákosti z mesarico. Ko to izgotoví, gre na cesárski vrt in poséka mlado, košáto lípo, stojéčo nad kamníto mízo, kamor so se hodili gospoda po letu hladít. Cesar, ki mu je bil zmirom za petámi, brž přítěče in zavpíje: »Krpan! I kaj pa to délaš? Da te bès opáli! Ne véš, da cesárca raje dá vse konje iz hléva, kakor to lípo iz vrta. Pa si jo posékal. Pasja vera, kaj bo zdaj?«

Krpan pa ne da bi se bal, ampak odgovorí kakor mož, ki vé, kaj déla: »Kar je, to je. Zakaj mi pa niste druge pokazali, če se vam té takó smíli? Iméti moram lés nalašč za svojo rábo, kakor ga v boji potrebújem, pa je konec pravde..«

Cesar, ker vídi, da ne pomaga zvoniti, ko je toča pobila, molčí, pa vender ga je skrbelo, kako bi se izgovoril pred cesárico. Krpan tedaj naredí najprvo toporíšče mesarici, potem pa obséka pol séžnja dolg in na enem koncu debel in mogočen kij, pa gré pred cesaria: »Orožje

imam, kakor tacemu gré, ko sem jaz, ali konja nimam.
Menda se ne bova péš lasála, kakor piskrovézci.«

Cesar, zastran lípe še zmirom nekoliko nevšéčen, pravi: »Pojdi, pa vzemi konja, kterege koli čes; saj vem, da le širokoustiš; toliko boš zmogel velikana, kolikor jaz kadaj postal papež v Rímu. Ako mísliš, primi ga, pa mu odstrízi glavó, da bo imelo moje cesarstvo mír pred njim, ti pa veliko čast in slavo za njim, če si za kaj!«

Krpan je bíl malo srdít, pa vender jezo pogoltne in reče: »Kar zadéva Brdavska, to ni igrača, kakor bi kdo vrabca zapodil z grma, ki se bojí vsacega ocepka in kamna. Koliko junakov je už ubil! Kje je kteri, da bi se upal nanj? Ali zapomnite si, cesaróst, kar sem obljudil, storil bom, če prav od jeze popokajo obrékovavci, ki me pri vas mrázijo. Da bi le vsi ljudjé vselej tako držali se svojih beséd, kakor se mislim jaz, ako me Bog ne udari; pa bi nihče ne vedel, kaj se pravi laž med ljudmí. Ali svét je hudoben in ne pomisli, da Bog je velik, človek majhen. Zdaj pa le pojte, gréva v hlev, da konja izbereva. Nočem tacega, da bi pred velikanom vam v sramoto in meni v sitnost pod mojo tézo počenil na vse nogé, kolikor mu jih je Bog dál, da bi se Dunajčanje smejali, vi pa rekli: „Poglejte ga, še konja mi je izpridil!“«

Cesar je kar obstál, poslušáje modrost Krpanovih ust, in potem gre ž njim. Ko prideta v hlév, povpraša: »Po čem bodeš pa konja poznal, je li dober, ali ne?«

Krpan odgovori: »Po tem, da se mi ne bo dal za rep čez prag potegniti.«

Cesar pravi: »Le skusi! Ali daravno si prekanjen tát storil mi dovolj sitnosti pred cesarico, svarim te, vari se, da te kteri ne ubije; konji so iskri.«

Krpan pak izléče prvega in zadnjega in vse druge čez prag; še celó tistega, ki ga je sam cesar jahal samo dvakrat v létu: o veliki noči pa o svetem Telesu. To se je cesarju posebno pod nos pokadilo. Potem pravi Krpan: »Tukaj ga nimate za moje sedlo, pojva k drugim!«

Cesar odgovorí čeméren: »Če niso tí zate, moraš bojevati peš. Vem, da ga ni tacega na vsej moji zemlji, da bi ga tí zagovédněž ne izlékel.«

»To pa užé ne,« pravi Krpan. »Jaz imam kobilico domá, které ne izléče nobeden vaših junakov, kolikor jih še imate; stavim svojo glavo, če je treba, da ne porekó Dunajčanje z velikanom vred, da lažem.«

»Pa ní tista,« pravi cesar, »ki si ž njo plesal po snegu?«

»Tista, tista,« zavrne on.

Cesar pa se razhudí, rekóč: »Zdaj pa vídim, da si bébec, ali pa méne délaš bebcia. Vari se me, Krpane, moja roka je dolga.«

Krpan mu v smehu odgovorí: »Pa če je še dalja, vender ne seže velikantu še celó do popka, nikar užé do njegove brade, da bi ga malo oskubla in zlasála. Ampak pustimo šale tacim ljudém v napotje, ki nimajo druzega dela, kakor ž njimi dražiti svojega bližnjega; menimo se raje od Brdavska, ki nosi glavo še zdaj. Pošljite hitro po kobilu, ali naj grém pa sam po njo; toda potlej ne vém, kakó bo. Ne vem, kdo se bo — Ko bi mene več ne bilo nazaj? — — Bogu je vse mogoče!«

Cesar, ko to sliši, urno pošlje na Vrh po Krpanovo kobilico. Ko jo pripeljajo na Dunaj, Krpan reče: »Zdaj pa le vkup dunajski junaki, kjer vas je še kaj! Moje kobilice, kakor je videti slabia, vender nihče ne potegne do praga, nikar užé čez prag!«

Skušali so jahači in konjarji in vsi tisti, ki so učeni, kako velja v strah prijeti konja, bodi si hud ali pa krotak, pa kobilice nihče ni premaknil z mesta; vsacega je vrgla na gnojno gomilo. »Bes te lopi,« reče eden in drugi, »majhno kljuse, velika moč!«

Prišel je čas boja z velikanom, bilo je ravno svestega Erazma dan. Krpan vzame kij in mesarico, zausede kobilico pa jezdi iz mesta na travnik, kjer se je Brdavs bojeval. Martina je bilo čudno gledati: njegova kobilica je bila majhna, noge je imel velike, tako da so se skoraj

po tleh za njim vlekle; na glavi je pa nosil star klobuk širočih krajev, na sebi pa debelo suknjo iz domače volne; vender se nobenega ni bal; celo sam cesar ga je rad poslušal, kadar je kakšno prav žaltovo razdrl.

Ko ugleda Brdavs jezdeca, svojega sovražnika, začne s hrohotom smejeti se in reče: »Ali je to tisti Krpan, ki so ga poklicali nad me tako deleč, tam z Vrha od Svetе Trojice? Mar bi raje bil ostal doma za pečjo, da bi ne cvelil svoje stare matere, ako jo še imas, da bi ne žalil svoje žene, ako ti jo je Bog dal. Pojdi mi izpred oči, da te videl ne bom, pa le naglo, dokler mi je srce še usmiljeno. Če me zgrabi jeza, boš ležal na zemlji krvav, kakor je sam cesarjev sin in sto drugih!«

Krpan mu odgovorí: »Če nisi z Bogom še spravljen, urno skleni, kar imas; moja misel ni, dolgo čakati, mudi se mi domu za peč, tvoje besede so mi obudile v srcu živo željo do svoje koče in do svoje peči, ali poprej vender ne pojdem, da tebi vzamem glavo. Pa ne zameri! To mi je naročil moj gospod, cesar, jaz nisem vedel ne za te, ne za tvoje velikanstvo in za vse krvave poboje. Prijedzi bliže, da si podava roke! Nikoli si jih nisva poprej, nikoli si jih ne bova pozneje; ali pravijo, da Bog nima rad, če pride kdo z jezo v srcu pred sodni stol.«

Velikan se nekoliko začudi, ko to sliši. Naglo prijezdi ter mu poda svojo debelo roko. Krpan mu jo pa tako stisne, da precej kri izza nohtov udari.

Brdavs malo zareži, pa vender nič ne pravi, ampak misli si: ta je hud in močan, pa kaj bo — kmet je kmet; saj ne zna bojevati se, kakor gre junakom.

Urno zasukneta vsaki svojega konja in zdirjata si od deleč zopet naproti. Brdavs visoko vzdigne meč, da bi užé o prvem odsekal sovražniku glavo, ali ta mu urno podstavi svoj kij, da se meč globoko zadere v mehko lipovino; in preden ga velikan more izdreti, odjaha Krpan z male kobilice, potegne Brdavsa na tla, pa ga položi kakor bi otroka v zibel déval ter mu stopi za vrat in reče: »No, zdaj pa le hitro izmoli en očenášek ali dva in pa

svojih grehov se malo pokesaj. Izpovedal se ne boš več, nimam časa dolgo odlašati, mudi se mi domu za peč. Znaj, da komaj čakam, da bi zopet slišal zvon, ki poje na Vrhu pri Sveti Trojici.«

To izreče pa vzame počasi mesarico ter mu odseka glavo in se vrne proti mestu.

Dunajčanje, ki so do zdaj le od deleč gledali, prideró k njemu. Tudi sam cesar mu pride naproti pa ga objame pričo ljudstva, ki je vpilo na vse grlo: »Krpan je nas otel! Hvala Krpanu, dokler bo Dunaj stal.«

Krpanu se je to kaj dobro zdelo, da je dosegel toliko čast in držal se je na svoji kobilici, kakor bi šel v gostje vabit. Saj se je tudi lahko! Še tu med nami, če kdo kacega slepca ali belouško ubije, še ne vé, na kteri grm bi jo obesil, da bi jo video več ljudi.

Ko pridejo v cesarsko poslopje vsi knezi, vojskovedje in vsa prva gospoda s Krpanom, spregovorí najnaprvo sam cesar in pravi: »Zdaj si pa le izberi! Dam ti, kar želiš, ker si zmogel tolicega sovražnika in otél deželo in mesto velike nadloge in nesreče. Nimam take stvari v cesarstvu, da bi djal: ne dam ti je, če jo hočeš. Celo, Jerico, mojo edino hčer, imas na ponudbo, ako nisiše oženjen.«

»Oženjen sem bil, pa nisem več,« odgovori Krpan; »rajnica je umrla, druge pa nisem iskal. Sam ne vem, kako bi vender, da bi ne bilo meni napek, Bogu in dobrim ljudem pa všeč. Vašega dekleta sem užé videl. Če je tudi še tako pametna, kakor je lepa, potlej naj se le skrije moja babnica pred njo v vseh rečeh. Dobrote res da je navajena, tistega ne bom djal, ker je od bogate hiše doma; pa saj na Vrhu pri Sveti Trojici spet nismo zgolj berači. Pri nas tudi skozi vse leto visi kaj prekajenega na ražnu. Samo to ne vem, kako bo. — Nesla sva bila z Marjeto v oprtnih košeh enkrat grozdje v Trst. Nazaj gredé mi je bila pa ona zbolela na potu. Tako se mi je sitno zdelo, da vam ne morem povedati! Raje bi bil imel, da bi se mi bile utrgale v cerkvi naramnici obé

kmalo, takrat ko bi ravno bil sveče prižigal. Ni bilo drugače: naložil sem jo v oprtni koš, koš pa na pleči ter sem koračil mastito ž njo! Izhajal bi užé bil, saj Mretačka je bila tako majhna, kakor deklina trinajstih let — pa jih je nadloga vender imela užé trideset, ko sva se jemala — težka tedaj ni bila, ali kamor sem prišel, povsod so me vprašali, kakšno kramo prodajam. To je presneto slaba krama, babo po svetu prenašati! In ko bi se zdaj na cesti nama spet kaj tacega nakretilo, vaši hčeri namreč in pa meni! Od tukaj do Vrha se pot vleče, kakor kurja čeva. Koša revež nimam, kobilica ima pa samo eno sedlo. Pa bi tudi ne bilo čudo, ko bi zbolela, saj vemo vsi, da take mehkote niso vajene od petih zjutraj do osmih zvečer cika coka, cika cika s konjem. Če se to prav do dobrega vse premisli, menda bo najbolje, da vam ostane cesarična, meni pa vdonstvo, čeravno prav za prav dosti ne maram zanje, ali kar Bog da, tega se človek ne sme braniti.«

Vsi so se smeiali na glas, ko so to slišali. Samo cesarice ni bilo zraven, ker še zdaj ni mogla pozabiti lipe nad kamnito mizo, vender je pa za vrati poslušala. In ko izvé, da cesar ponuja Krpanu svojo hčer v zakon, skoči v družbo in glasnó zapvíje: »Ne boš je imel, Krpan, ne! Lípo si sprídil in posékal, moje hčere ne boš! Sram bodi tebe, moj mož, da kmetávsu ponujaš cesarsko krí, sram bodi vas, moji gospodje, da mora kmet za vas bojevati se. Ko bi izmed vas bil kdo imél srce v prsih, kakor gré junaku, še zdaj bi lípa stala na vrtu. Kar so se obábili možjé, je vsaka baba neumna, ktera se omoží! Dajte kmetu sod vína, da se napíje, pa dva janca, kakor je njegova tešča navada, naj se najé, potem se mu pa vratia odpró.«

Bog nas vari, kako se Krpan usrdi na té beséde! Skoči z rudéčimi očmi in stisnjениh pestí kar naravnost proti cesarici in kdo vé, kako bi se bil obnésel, ako bi ne bíla ona hitro zbežala, on pa vender opomnil se, kje in pred kom je. Vse je plahó od strani gledalo, še celo

cesar, ali ker sta bíla vedno velika prijatelja, zato si je vender počasi upal reči mu: »Krpante, le molči, jaz ti bom užé nekaj dal —.«

Krpan pa ne posluša, ampak vzame kij in mesarico, kar je imel zmirom pri sebi po noči in po dnevu, zavihí želzno orožje, da je žvižgal, kakor léta stará lěskova šiba in pravi: »Kar sem kupil, to bom lupil, kar sem izkovál, tega pa nikomur ne bom dál! Gorjé mu, kdor se mi upa blížati! Kakor gotovo ga je mati rodila, tako gotovo mu denes zadnje solnce sije. Boga mi in moje brade, ki bi mi užé ségala notri do pásu, ako bi se ne obril vsako saboto, kolikor jih je v létu! Meni vrata odpírat! Kdo bo meni odpíral? Kdo je poslal kočijo in štiri konje pome? Jaz ali vi? Vas ni bilo meni treba, mene pa vam, če Bog dá, da je res. Zdaj se mi pa očita víno in mesó, ki vender ni bilo tako dobro, kakor ga pri nas jámo! Bog vé, da ne! Ko da bi ljudje na Dunaji živeli ob sami, goli božji besédi, ki vém, da nihče ne mara zánjo. Pa zakaj pa je prišlo vse to? Samo zavoljo treh lípovih vej! Lipa raste za vsacim grmom, Krpana pa ne dobíte za vsacim plotom, še na vsacem cesarskem dvoru ne, bodi ga Bog zahvaljen! Naj le še enkrat Brdavs pride pa ví pome pošljite! Pa saj vem, doklér je sod móker, toliko časa mi je vsaki dober, kadar je pa sod suh, takrat mi je vsaki gluhi.«

Ko to izgovorí, truden séde, kamor se mu je nameřilo, ustrašen se zagléda na cesarskem sédežu. Skoči kviško, ravno ko bi ga igla zbola, in pravi: »Ne zamerite, cesarost! Nisem bil poglédal révež, kam je Krpana sapa zanesla. Saj tudi jaz, ko sem povédal, kar vam je šlo, ne mislim govoriti nobéne žale besede več. Da bi le tiste zlodjeve lipe ne bilo! Kaj se pa če. Marsikteri gré po roj, pa pride otékel domú.«

Cesar vesél, da se je Krpanova jeza uleknila, reče: »Krpante, ti si mi storil, kar nihče ni mogel. Zato se pa več od mene ločiti ne smeš, notri do svoje smrti. Jaz te bom užé pomiril s cesarico, ki je gospá prav dobré-

ga srcá. Tako bom osnóval, da bosta obadva dovoljna, če Bog dá.« —

To je pa le govoril, da bi ga potolažil, skrivaj ga je pa gotovo želet na vrh Bakra.

Krpan mu odgovorí: »Tega se ne meníva! Tudi najbolje srce na tem svetu me ne ustavi drugače, ko bi se oženil, česar pa tudi več ne mislim ne malo ne dosti, in tudi nisem nikoli posebno mislil. Kaj bom pa, Krpan, delal pri vas? Moja roka je trda, ko grablje. Še Brdavsu, ki ga je bilo někaj vidi, ko sva se bogosprijéla pred bojem, precej mu je udarila krí iz vseh petih nohtov! Kaj bi še le vaša in vaših junakov roka djala? Moje imé in obnašanje pak je raskovo, kakor hrastova skorja. Ali vsaki človek je tak, kakor ga je Bog ustvaril, vsaki ima nekaj nad sabo, kdor ni grbast, morda je pa trobast.«

Cesar mu pravi: »Saj si morda slišal užé, da imajo kralji in cesarji na zemlji běbce, to je možé šaljivih beséd pa resničnega jezika. Moj mi je ravno umrl, Bog mu daj dobro! Nočeš ti njegovega mesta? Ti si zvita buča, urnega jezika, kakor nalašč za tó ustvarjen. Vse krščanstvo ga níma tebi enacega.«

Krpan mu odreče: »Enkrat sem užé bil vaš bebec, ali drugo pot ne bom več. Še osel ne gré dvakrat na léd, pravijo. Malo in veliko bi se lahko smejalo meni in moji zarobljeni pameti, ako bi to storil. Ali poslušajte me, kaj vam pravim! Enkrat ste me bili srečali s kobilico v snegu. Kaj ne?«

Cesar: »Predlansko zímo.«

Krpan: »Kaj sem pa nesel na tovoru?«

Cesar: »Bruse pa kresívno gobo.«

Krpan: »To je bilo takrat, ko ste si ví peljali v Jeruzalem.«

Cesar: »Ni res! V Trst sem šel. Za Jeruzalem toliko vem, kakor za svojo zadnjo uro.«

Krpan: »Jaz pa za bruse in kresívno gobo ravno toliko. Vedit tedaj, da vam nisem govoril resnice. Angleško sol sem nosil in zavoljo nobene reči mi ni bilo

še tako žal, kakor zavoljo té laži, ker se nisem bal prav za prav ne vas, ne kočijaža, ne vaših konj, daravno je tista kupčija prepovedana. Poslušajte me tedaj! Moje bojevanje z Brdavsom vem, da je imena vredno. Morda bodo postavači skladali pripovedovávke in pesmi od tega boja, ko mene užé ne bo ne kostí ne prstí; če ne boste vi dali drugače zapisati, kar je tudi v vaši moči. Meni se s tem ne boste prikupili ne odkupili. Pa naj bo kakor hoče; vsaki delavec je svojega plačila vreden, toraj tudi jaz. Dajte mi pismo, ki bo veljavno pred vsako duhovsko in deželsko gosposko, udarite svoj pečat nanj, da bom brezi skribi nosil angleško sol po svetu. Druzega ne želím. In naj bom malopridnež, ako vam bom kaj opotikal, dokler bom živ, če mi to daste.«

Cesar je bil precej volján, ali minister Gregor, ki je imel ključe njegovega srébra, ni pritégnil malo in dosti ne, rekóč, da bo velika škoda državi, ako se to storí.

Cesar Janez pa vender ni poslušal Gregorja, ampak naredi pismo in udari svoj pečat, da Krpan smé nositi sol notri do svoje smrti, in da mu še zraven polno mošnjo rumenih zlatov rekoč: »Krpan, vzemi pismo in mošnjo pa Bog te spremi, koder boš hodil. Nocoj takó še ne pojdeš z dvora, ker dan se je užé priklonil in noč se bliža.«

Krpan pa cesarju poljubi rokó in pravi: »Hvala vam, cesarost, za tak lep dar, posebno pa za pismo zavoljo angleške soli! Kar zadéva mošnjo, tudi vam lepa hvala, daravno bi bil prebil brež nje. Vsaki človek se nag rodí, nag zapušča zemljó, pa vender mi utegnejo danes ali jutri na hvalo príti, pot je dolga, jaz imám pa dva želodca pasti, sebe in kobilico. Ostal pa ne bom čez noč pri vas na dvoru, ako je vaša draga volja; cesarica Konráda vem, da komaj čaka mojega in moje kobilice odhoda. Kar vas prosim, je samó to, da mi daste človeka z mano, da me bo spremil do ceste. Mesto je veliko, hišnosti, kolikor jih nisem videl, kar sol prenašam, akoravno sem bil užé v Reki, v Kopru, v Ljubljani in na Vrhniku in v Ricmanih, pa tolicih ulic ni nikjer, kakor

tu pri vas na Dunaji. Bojim se tedaj, da bi se ne zmotil in zašel po cestah vašega mesta. S kočijažem sva se peljala hítro in tolíko vem, kod sem prišel, kakor bi bil imel oči zavézane, akoravno sem gledal na desno in na levo; ali to ni vsacemu človeku dano, da bi vselej vedel, kje je.«

Cesar mu je dal svojega služabnika, daravno je minister Gregor glédal zeleno od same jeze.

Takó se je ločil Krpan iz Dunaja. Služabnik ga je pa spremil do predice na krízu. Tako se neki pravi enemu kraji, kjer stoji velika podoba iz kamna, kjer so Dunajčanje neki obešali tudi hudobneže. Tam se je Krpan ločil od služabnika in potisnil mu je v roko dva rumena zlata.

II

Krpan je na svoji kobilici jezdil po cesti, cesar Janez pa ostal na Dunaji; cesarice Konrade pa ni bilo videti ves dan. Zaprla se je bila v svoje shrambe in nikogar pustila do sebe. Cesar je bil dvakrat prišel, ali vselej ga je odslovila užé pred vrati. Tako je trpelo do večéra. Po večerji pride cesar v spavnico, ali cesarica je bila zopet zaprta in ni ga pustila k sebi. Poslala mu je naproti svojo dvorkinjo Rezo, da naj mu reče: »Za tacega možá ne maram, ki še pred kmetom si ne upa varovati svoje žene. Le reci mu, naj gré, kamor koli hoče!« Reza je povédala cesarju, kakor ji je bilo naročeno in cesar ni vedel, kaj bi počel; saj tudi lahko: Krpana se je bal in tudi hvalo mu je vedel zavoljo Brdavske, cesaríci se je pa tudi nerad zamérjeval. Pošlje tedaj Rezo nazaj, da naj reče: »Samo pet besedí bi rad govoril s cesarico, potlej pa pojdem.«

Ali cesarica ni hotela vedeti ne za pét ne za menj besedi. Reza se vrne in natanko pové, kaj in kakó. Cesar reče: »Reci ji, samo štiri besede!«

Ali Reza se je zopet vrnila brez opravka. Cesar se ustraši in reče: »Reci ji, samo eno besedo bi rad govoril

ž njo! Žal jí bo, če me ne posluša. Kar hoče, vse ji dovolim. Priségam, da ji dam, ako ni drugače, tudi Krapovo glavo, dasitudi nerád.«

Reza se vrne in vse pové. Cesaríci je bilo všeč, kar je slišala; saj tega je iskala. Precej spusti cesarja k sebi, pa vender se je v kotu še zmirom kislo držala. Cesar príde, poklékne pred njo rekóč: »Konrádica, preljuba moja cesaríčica, nikar se ne jezi! Tudi meni je bilo hudo, ko sem videl, kakó je delal Krpan s tabo. Ali kaj smo pa hoteli? Brdavska je le vender sam on premogel. Njega si pa ni upal nihče. Nimam ga junaka močnejega pod sabo, kakor je ta kmet. Kaj sem tedaj hotel?«

»Kaj si hotel?« reče cesarica. »Zvezati bi ga bil dal, vsi ljudjé samo enega užé obvladajo, naj bo še takó močán. Pa zdaj molčímo od tega, kar je užé minúlo. Menímo se raje, kako ga zopet k rokam dobímo. Dobiti ga moramo, da bo vísel pri predici na križi, če se prav svet podere.«

Cesar se ustraši, pa vender ne reče ne črne ne béle.

Cesarica ga po ostró pogléda, da je koj révež trepetal, in pravi: »Le naglo premisli, kako ga boš ujél! To je tvoja reč. Jaz ne dam popréj mirú ne pokoja.«

Ravno se je to godilo, ko je hotela kuharica Ančika priti k cesaríci zavoljo kuhe, pa si ni upala, ker je slišala ravs in prepír. Postojí tedaj pred vrati in vléče na úho ter kmalo izvé, od kogá je pogovor. Storí se tedaj srčno in pride pred cesaríco. Poljubi ji roko in pravi: »Cesarost, če ni druzega, kakor Krpana dobríti, to je mala reč. Moj ljubi Andrej, ki ga menda nikoli ne bom vzéla, storí še kaj druzega. Naredite pismo s svojim pečatom, da naj mu ljudjé pomagajo, kamor bo prišel lovít tacega in tacega človéka, ki vas je hotel umoríti. Druzega ni treba in preden bo dva dni, gotovo boste imeli Krpana zopet na Dunaji. Potlej pa storite z njím, kakor ga obsodi vaša milost in pravica.«

Cesarica pravi: »Ančika, nikdar ti ne bo pozabljeno, če je res, kar si djala. Ti, moj mož, pa naredi pismo tukaj pričo mene, da se mi ne izmuzneš.«

Cesar je moral biti pokoren. Spiše pismo, kakor ga je velela Ančika.

Ta vzame pismo in reče cesarici: »Samo še vas prosim, da dovoljite Andreju vzeti najboljega konja iz hléva, ker pojde še nočoj za njim.«

Cesarica pošlje v hlév, da naj osedlajo najboljega konja, ki je bil kaj brzi hodec. In Ančika gré v kuhinjo.

Tam doli je ravno Andrej puškó svetlil, ker je bil srednje dobe in srednje velikosti, črnobradat in grdoglédrega pogleda, ako se je usrdil, pa lažnjivega jezika. Zato se ga je pa tudi vse balo, ravno ko njegove ljubice Ančike, ki je znala še grje raznašati svojega bližnjega in vrh tega so ji očitali nekteri, da je čarodéja. Ljubezen med njima je bila neki bravčudna. Časi sta se klela in tepla, ona z žarilom ali kuhavno, on s stolom, ali kar mu je prišlo v roke; časi pa sta bila dobra med sabo, da nič tacega.

Ko tedaj Ančika zagleda Andreja, stopi k njemu pa mu reče: »Kočevje, pojdi sem! Nekaj ti imam povediti.« Lepo ga prime za črno brado, pa mu pravi: »Če me imaš kaj rad, nočoj mi povedi!« To mu reče, pa ga malo polasá.

On odgovorí: »Kolikrat sem užé rekel, da zate ne maram. Troje otrok si užé imela, pa vsacega z drugim.« Ona odgovorí: »Če sem jih imela, saj sem jih izkazala Bogú in ljudém. Kaj mi boš očital, saj zadnje je bilo tvoje, kakor sam veš.«

»Ne vém, prav gotovo ne,« reče on.

»Takó síten še nísi bil nikdar, ko nočoj. Poslušaj me! Nocoj veljá srečo najti, nočoj naji Bog skozi vélko okno gleda. Preberi to pismo!« Da mu list, on ga prebere, napósled vpraša: »Kaj pa je vse to? Jaz ne umém.«

Ančika mu vse razloží in reče: »Meni hudobni svet očita, da sem čarodejnica, pa to je velika laž; pa če prav nisem, vender znam narediti pijačo, ki človeka, ki le tri kaplje popije, prisili zaspasti. In tako spí štirindvajset ur zdržema tako trdno, da ga tepi ali delaj že njim, kar čes, pa se vender ne obudí.«

To reče pa mu prinese majhno steklenico, toliko, kakor imajo nekteri terpentinovo olje v njej. »Na, pojdi za Krpanom! Konj je užé sedlan. Jahaj naravnost po cesti, v prvem trgu se pa ustavi, Krpan ni šel deleč. Služabnik, ki ga je spremljal do predice na razpotji, ta mi je povedal, da je rekел: ,Nocoj ne mislim deleč priti, da sem le iz mesta, pa sem vesel.'«

Andrej jo posluša, preobleče se brž, da je bil ciganu podoben, kar ni bilo težko, ker je imel s cigani dosti spodobi v svoji podobi; črn je užé bil, kakor so ciganje, če bolj ne. Pride na dvorišče, odvée konju drago sedlo, nanj dene drugo, ki je bilo čisto cigansko in v skok jezdi za Krpanom.

Krpan je korakal, kakor ga je bil popustil služabnik, počasi dalje po césti. Časi je šel peš in časi je pa jezdil, kakor se mu je zljubilo. Ravno je bil zopet zausedel kobilo in klopetál po trdi cesti že njó, kar ga sreča majhen pritikljikovec, tolik je bil, da ga Krpan iz sedla še ni mogel videti. Še bi ne bil zanj vedel, da ga je srečal, ko bi se ne bila kobilica ustavila; kar več ni hotela iti. Krpan je z ostrogo suval, poganjal, pa vse zastonj. Jezen reče tedaj: »Če mi je kdo kaj naredil, oglasi se mi; če sem pa zdélo prehodil, pa mi Bog pomagaj.«

Brž se zasliši droben glasek iz cestnega prahu, kakor bi komarji péli. Krpan se ozira in ozira, pa nič ne vidi. Groza ga je obhajala, kakor je bil močán. Tréh velikanov bi se ne bil ustrašil, ali upornost kobile, drobni komarjévi glasovi, to se mu je tako čudno zdélo, da ni vedel, kaj bi počél. Lasjé so mu stali po koncu in mrzel pot ga je oblival.

Ko se je pokrižal, vzame tedaj mesarico in svoj kij, skoči s kobile in maha po zraku na levo in děsno, kakor bi se bojeval z desetimi Brdavsi.

Kar zaslisi zopet glas, ki je bil podoben smehu. (Tako se mu je zdelo.) In zdaj je mislil, da mora ta glas priti od zemljé. Gleda in gleda, kar vidi nekaj na tléh, ki je gomazalo po prahu toliko, kolikoršen je jegovc. To je rumena roža, ki cvetè zgodaj, pravi se je tudi trobentica, kteri je bilo zlo podobno. Imelo je namreè na glavi rumen klobuèek, pa tako obrnjen, da je votlina oglavja gori gledala. Pogleda to reè strahoma in pravi: »Kaj pa je? Kdo me je očaral? Bog bodi pri nas in sveti Janez Evangelist! Danes je sreda ob petih popoldne.«

Ko je izgovoril uro in dan, potem se je čutil bolj krepkega in mislil je, da mu veè ne more niè nobena peklenska moè. Vzame ruto iz žepa in z njo pobere malo stvar izpred svoje kobile. Ko jo oèem bliže prinese, zagleda podobo človeški enako, samo tako majhno kakor jegovc. Ko to vidi, hotel je zopet vreèi od sebe in naglo s kobilico zdirjati po cesti; ali zaslisi stare glasove. Prinese malega možiča bliže ušesa in umè tele besede: »Mogoèni mož, bodi kdor koli hočeš, usmili se nas.«

»Kdo pa ste vi?« vpraša Krpan, ko se je mogel preèuditi, da ima taka majhna stvar človeške glasove in obraz.

Zopet sliši odgovor: »Jaz sem cesar.« »Presneto slab cesar si ti,« reče Krpan, »kaj bi še le ti poèél, ko bi nád-te prišel velikán Brdavs? Čigav cesar pa si ti?« »Jaz sem cesar iz pritlikovske zemljé. Živila je naša dežela dolgo v lepem miru z vsemi sosedji. Za mojega déda je bila zadnja vojska, in sreèa in veselje sta bila pri nas domá. Kar naenkrat zaène vojsko z nami naš sosed, mogoèni kralj mrvavljincev. Dolgo smo se branili, nektero bitvo smo bili z njim in s konca smo ga zmagovali, ali nazadnje je moj vojskovodja, podkupljen

prodál našo vojsko in k mrvavljincom pobégnil. Velik davek nam so naložili, odgnali so v sužnost vse moštvo in vse mlade ženske. Z veliko težo sem jaz rešil svojo glávo in blodim ubézen in preganjan po svojem cesarstvu.«

»Kje pa je vaše cesarstvo?« vpraša Krpan.

»Dve uri jéze od tukaj.«

»Dve uri jéze? Kako pa jezdarite? Kake konje pa imate?« »Ali ne poznate kobilic, ki skaèejo po travì?« »O dobro,« pravi Krpan, »toraj nimajo zastonj imena kobilice. Lej te no! Tega nisem še nikoli preudaril. Pa kaj bi, saj nisem uèen človek. Uèeni možje gotovo to vedó, zakaj se jim takó pravi. Vse je mogoèe, kar pripoveduješ. Kobilice so me preverile, daravno prej nisem dosti mogel verjeti tvojim besedam. Vikal te ne bom, za vikanje si premajhen; če ne boš hud. Zdaj mi povedi, kakošno orožje imate, ker se vojskujete?«

»To je moja sulica,« reèe cesar in pokaže mu travo pahovko malo manj ko dva palca dolgo, ki je imela na koncu majhno pa ostro hroto.

»Tacih sulic se ne manjka,« pravi Krpan, »to je trava.«

»Trava,« vpraša cesar z velikim èudenjem, »to so velika tenka drevësa, ki rastejo po vse zemlji, ker vsa zemlja je velika hosta, polna tacega drevja. Samo tukaj, kjer zdaj stojiva sem od deleè mislil, da je morje, ali zdaj vidim, da je tudi zemlja, dolga in bela ko mléko.«

»To je cesta,« pravi Krpan.

»Mi imamo tudi ceste, mrvavlinci nam jih delajo, ker to reè dobro znajo; zdaj pa ne vem, kaj bo.«

»Druzega orožja pa nimate razun sulic?«

»O tudi. Imamo stréle. Pogledi jo,« pravi cesar dalje. Krpan pogleda in vidi bodec iz moške brade, kolikoršen obrašèenemu možaku pribode iz kože, ako se en tenen ne obrije. Na koncu je pa bila železna stréla, majhna majhna, da jo je komaj zagrédal.

»S temi strelami ne morete dosti škodovati svojim sovražnikom,« reče. »Tacim ne, kakor ste ví, ali mravljinici so se jih báli. Izpustil sem jo ravno iz tega loka proti mravljinjemu kralju in precej sem ga oslepl; te strele so v bučelnem strupu kaljene,« to reče in pokaže lok, ki ni bil veči, kakor en rog rogačev.

»Kaj pa bi rad od mene?« vpraša Krpan. »Lej te,« pravi cesar, »zlató vse more; kar človek ne more, to je zlatu mogoče. Dajte mi zlatá, da podkupim vojskovodjo mravljincev, da mi predá mojega nezvestega vojvodo in nazadnje tudi vojskó.«

»Zlatá imam polno mošnjo, ali kakó ga boš pa nesel!« »O imam še zveste služabnike, ki se vedno mene držé, akoravno sem premagan. Vse bomo počasi znesli, vsaki zlat po dva ali trije možjé, kolikor bo tréba, da jih le spravimo domú; pa če Bog dá, da jih bomo. Domá jih bomo pa pretopili. Ta velika vréča, ki jo vi imenujete mošnjo, bi ravno dovolj bila zame.«

»Veš kaj,« pravi Krpan, »zlatá ne dajem rad; mar pojdem pa s tabo, da bom poteptal mravljišča vaših sovražnikov, pa bo konec vse nadloge. In tudi boš cesároval in vésil nezveste ljudí, kakor boš hotel.«

»To pa užé ne,« pravi cesar, »nič ne opraviš. Mravljinici imajo pod zemljó svoje domovanje, mi jih ne moremo nikoli zmagati, ako se utégnejo po svojih trdnjavah; samo kadar pridejo na plano nád-nas, takrat se jih ne bojimo; ali zdaj so nam pobrali vse orožje, kogar so mogli ujeti.«

»Naj bodo še takó globoko! Ali se jih ne more odkopati? Da le do njih pridem, potlej boš pa videl, kaj bo. Še Brdavsa sem premogel, ki je bil iz druge moke pečen kakor tak mravljinček. Kaj bom djal eden, kakor desét sto tacih mravelj.«

»Nikár,« pravi cesar dalje, »da bi ne odkopal. To ti verujem, ako te pogledam: tvoja glava je kakor najvéči hríb, tvoj nos kakor velika skala, tvoje oči kakor dva mesca na nebu, tvoja usta kakor razpokljeni.

na zemljé v veliki suši, tvoji prsti kakor bruna trtega lesá, ki zidamo pri nas iž njih mostove; ako vse to pregledam, moram verjéti, da moreš storiti, kar si obljudibil. Ali pomisli, koliko mojih ubozih ljudí boš pomoril! Kaj boš kogá videl iz svoje neizmerne visočine, ko bomo pod tabo gomázili? Ali se ti bo kdo mogel umakniti, ko boš koračil po zemljji, kakor senca oblakov, ki pride s hriba na hrib, kakor bi trenil z očesom. Če se ti kaj smílimo, daj nam raje zlató. Če pa nočeš, pa hodi z Bogom! Za tvojo pomoč ne moremo marati.«

Ko je Krpan slišal te visoke besede, je bil kaj povzdignjen v svojem srcu, in precej mu oblubi mošnjo in reče: »Ne míslí, da sem tako neusmiljen, akoravno sem velik kakor gora, kakor ti praviš, tudi mi smo mehkega srca, saj nismo iz kamna. Vsi nismo enaki. Cesarica Konrada je imela lípo raja, kakor življenje cele vojské vojnov; pa to naj bo, kako je. — Kakó bova pa naredila, da boste spravili zlató v svojo zemljo?«

»Deni ga tje za ono hosto, pa tudi mene zraven zlata,« reče pritlikovec Jékovec. »Kje pa je kaj hoste?« reče Krpan in gleda krog sebe. »Jaz ne vidim nič.«

»Tam ono,« pokaže Jékovec, »ne vidiš? Saj je vendar dovolj velika, Bog bodi med nami!« in pokaže mu šop velike trave.

Krpan se začudi in reče: »To je hosta? Kako pa imenujete le-tó?« in pokaže mu lipovo drevá, ki je stalo pri cesti. »To so stebri,« velí Jékovec, »s kterimi je Bog podprl nebó, da se ne podere na zemljo.«

»To so pri nas drevesa,« pravi Krpan, »kaj vi jim ne vidite do vrha?« »Kako jim bomo do vrha vidieli, ko ségajo notri do oblakov.«

»Čudno je tó, da tako malo vídite?« pravi Krpan. Naenkrat zavpije cesar Jekovec: »Umakni me! Čudna, velika, črna žival je skočila kakor konj proti meni. Zdaj se je ustavila tebi na roci, pa ti píje kri.

Ako príde do mene, me bo umorila. Ali jo poznáš? To je ris, ki pravijo, da človeku kri izpíje.«

»To je bolha,« pravi Krpan, pa jo z nohtom stáre.

»Poslušaj, kaj sem te hotel še vprašati! Kakošne so pa vaše hiše?« »Mi ne zídamo hiš. Naši zídarji so murni, tudi božji volki jim pravimo. Oni nam zidajo, ali pa jih preganjamo iz koč, ki so jih bili užé sebi poprej zvrtali v zemljo. Taka koča je kaj dobra, samo od ene strani smo vedno v veliki nevarnosti. Slon, ki stanuje pod zemljo in vedno ríje, močán, da célo goro naenkrat vrže na vrh zemlje in podzemeljski rak nam delata vedni nemír in nekterega človeka snesta iz postelje, ko mirno spí pri svoji ženi.«

»To je krt,« pravi Krpan, »ono pa mramor. Mi se ne bojímo tega, za krta imamo pastí, da se ujame, za mramorja pa petó, da ga staremo. Zdaj pa le pojva! Ali po vodi se tudi vozite?«

»O tudi! Globoko po vodah so živáli, ki imajo dva čolna, enega vrh sebe, drugega pod sabo, v sredi je pa žival. Ali globoko so in težkó jih je dobiti na dan, ker so težkí. Vsaka taka živál nam da dva čolna.«

»To so črni mišelnjci. Ako bi prišla do potoka, jaz vam bi jih nametal v dveh urah toliko, da bi jim ví komaj vrha doglédali. O jaz vam bi za več rečí bil koristen, ali vem, da vsa vaša dežela toliko ne premore, da bi se jaz enkrat navečerjal.«

»Koliko pa je tebi treba, da si sit?« »Ali si videl mojo glavo? Osem tacih kupov kuhane jedi, pa še ni vselej zadosti.« »O Bog nas vari! Mi zakoljemo kobilico, pa jo ima, ako je velika, vsa družina cel teden za opoldne in zvečér.«

Presneto se je Krpan začudil. Potem pa reče: »Zdaj pa le pojva! Zlato ti bom dal, kamor si velel in tebe zraven njega.«

Nese ga in potem reče: »Zdaj te pa Bog obvari, in daj ti zmago nad mraljinci, tvojimi velicimi sovražniki.« Postavi ga poleg zlata, ki ga je bil izsúl

iz mošnje. Potem je hotel pa iti, ali Jékovec mu reče: »Nikar še ne hodi! Zakrj zlató z drevesnimi vejami, da ga nihče ne zagledá, ko mene tukaj ne bó.«

Krpan trave namáli pa že njo zakrije zlato. Ali pritlikovec zavpije: »Nikár! Ves gozd bož podrl. Zdaj ne bomo vedeli, kje leží zaklád, ako še ne nehaš. Pa da ne boš djal, da sem nehvalezen, na, vzemi in obrži v moj spomin, pa nikomur ne povédi, kdo ti je dal, nikomur nikoli ne pokaži, še svoji ženi ne, ako jo imaš. To je píta, ki v hipeu prepíli vsako najtrje, najdebelje železo, to je pa klobko tencega sukanega konca, ki je tako močan, da bi goro držal, ko bi jo obesil nanj. Dobro shrani, morda ti bo še obojega treba. Oboje je bilo dolgo pri naši hiši. Moj praded Urbán je bil oboje vzel v vojski zmaganemu kralju Matijažu, ki je bil naš sosed, zdaj je pa njegova zemlja naša. Zato nas menda zdaj Bog tepe, če se ne motim. On nam ni nič storil, kakor govorijo naše knjige in moj ded Urban je bil krivično vojsko pričel.«

Krpan spravi oboje, pusti Jekovca z lahkim, zlató pa s težkim srecem, zauséde kobilico in jaha po cesti. Pilo in klobko je pa v ruto zavil in že njo se opasal po nazem telesu, mošnjo pa v žep djal.

Tako jaha, jaha, kar pride v neko vas, ko je ravno avemarije zvonilo. Še skoraj da bi ne bil klobuka stisnil pod pazho in molil, tako je bil zamišljen v vse to, kar se mu je prigodilo, od kar je popustil Vrh pri Sveti Trojici.

Ko pride v vas, vidi krčmo, ki je imela deskó nad vrati. Ker ni znal brati, vpraša nekogá, ki je ravno mimo šel: »Kaj je tukaj zapísano?«

Oni mu reče: »Pisano je: o gospod, dan se je naklonil in noč se bliža, ostani pri nas.«

»To je kakor nalašč,« pravi Krpan in zajezdi v dvorišče. Zdaj mu je še le prišlo na um, da nima božjáka pri sebi. »E naj bo, kar če,« pravi, »nocoj bo moral Bog zame skrbeti.« Hlapec pride in vpraša kméta

v širocem klobuku, kakor so jih takrat nosili, (dan danes ga ima malokjé še kak stoleten možiček), v debeli suknji in v hlačah brez oprt; kakor je bila takrat navada imeti: »Kaj pa bi radi?« »Zase in za svojo kobílico večerjo in posteljo.« »Ni prostora, pojte drugam!« »Drugam? Zakaj pa visi pri vas semreka pred vrati? Deni kobílico k jaslim, mene pa k mízi, če nočeš izvédeti, kakó so gré po r... k maši! Ti prekleta obist!«

Hlapec se je še ustavljal, ali Krpan ga príme samo z dvema prstoma, kakor za igračo za úho in hlapec je zavpil, ko tica v precep. Djal je brž kobílico v hlév. Njemu je pokazal kod in kam naj gré, da bo dobil jesti in piti.

Krpan je večerjal in premišljal, kaj se mu je z Jekovcem prigódilo. Kar pride lajnar v hišo. Bil je slép mož, kacih trideset let star, vodil ga je pa človek starosti kacih petindvajset let.

Ko je nekoliko časa vrtel, vse je začelo plesati. Bilo se je nabralo več kmetov, ki so poprej tako dolgo pili, da so bili vsi pijani; potem so se začeli pa kregati in prepírati. Malo je manjkalo, da se niso tepli in vedno so eden družemu pripovedovali, da so bili nocoj pri spovedi.

Krpan se je čudil, da so bili pri spovedi, pa tako pijó, namesto da bi se poboljšali in pokoro délali; ali krčmar mu je razložil, da tamkaj med njimi je navada vsacemu človeku, če tudi vse leto poprej pívnice od vznötaj ne vidi, da tisti večer, ko je bil pri spovedi, mora biti trd.

Krpan se je grozno čudil in z glavó majál zavoljo take pregrešne navade. Na to je prišel k vsi sreči lajnar in njegov voditelj skozi vrata. Kmalu se je nabralo deklet in vsi spokorni grešniki so plesali, da je gotovo nekteri podplate pregulil, če ni imel novih.

Voditelj, ko je nekaj časa plésal, séde h Krpanu. Ta, ker je bil usmiljenega srcá, koj ponudi kozarec in tako je beseda besédo prinesla. Krpan akoravno ni vedel, s čim bo plačal, pa je vender klical polič za poličem,

ne zavoljo sebe, ampak ker je zvitega jezíčnika poslušal, ki mu je lagal, kakor bi oréhe trl. Saj taki postavači imajo čas izmišljati se, ko krevsá po cesti, kakó bo ljudém lagal, da bi le več dobil. Nekoliko pa sliši od drugih sebi enacih potepínov in potem pripoveduje, kakor bi se bilo njemu prigódilo.

Ta je trdil, da je deseti brat, da mora iti po svetu v desetino, kakor pravijo, da mora vsaki deseti brat ali sestra, če ima mati deset samih sinov ali hčeri, iti, da nima pokoja drugače, pa saj Bog ve, ali je res ali ne.

Pravil mu je tudi, da je to užé tretji slepec, ki se je njegovim rokam izročil, pa da je do zdaj še vsacega kánil. Izmenjeno ima, da tretjino beračíne je njegove, on si pa jemlje vselej dve tretjini, ker slepec hvalo Bogú ne vidi. »Eden je bil enkrat izpazil me,« pravi, »in kregala sva se. Prideva do brví, to je bilo na Ogrskem, ki je držala čez široko ali jako plitvo reko. Srédi brví ga pa v vodo pahnem z lajno vred ter zbezím na oni breg. Slepec je vpil, jaz sem se mu pa smezál. Ne vem, kako je prišel na suho, utoniti ni mogel, ker je bilo preplitvo.« Krpan se je usrdil. Reče, da bo precej povédal slepcu, kacega hudobijana si je ubral, da tudi ž njim tako ne naredi.

»Ne bojte se,« reče ta, »pri tem ni nevarnosti. Ta ni skop, kar zasluziva, vse proti zapijeva, tega ne vem, za kaj peháriti. Tudi sem mu užé vse povedal sam.« »Če je pa tako,« reče Krpan, »pa ni pomočí. Kdor sam nese parklje v ogenj, tega je zastonj svariti.«

In res, komaj ples néha, užé pride slepec k mízi in spokorni kmetje ž njim, pa so začeli piti zopet v novo.

Ura je bila užé eno čez polnočí, kar stopi v hišo lovec Andrej, opravljen po ciganski. Izvédel je bil zunaj od hlapca, da je Krpan tukaj ostal čez noč. Tako je bil preoblečen, da je vsaki mislil, da je gotovo cigan. Tudi jezik je sprevrgel, da Krpan ni mislil in vedel, kdo bi bil, akoravno ga je užé večkrat vídel na cesar-

skem dvoru, ne samo vídel, ampak tudi menil se ž njim.

Cigan séde k mízi, píje nekoliko in kmalo se spustí v pogovor z ljudmí, ki so ga od konca le od deleč glédal. Začne jim prerokovati in praviti za srečo. Na enkrat je bilo polno kmetov okrog njega in vsaki mu je dlan kazal.

Krpan posluša. Ker je marsikteri trdil, da mu je zadel, prineše tudi on svojo debélo roko. Ali cigan mu reče: »Vi niste človek, kakor so tí. Vas poznajo na cesarskem dvoru, z vami imam delj govoriti.« To reče pa sede k njemu. Gléda v ráze dlaní in reče: »Vi ste bili v veliki nevarnosti v boji, potem pa še v veči zavoljo zamére. Varite se, hitro pojte domú, nevarnosti še ni konec, dokler ne boste iméli svoje domače zemljé pod nogámi.« »Lej te ga no! Do zdaj nisem dosti verjél, ali zdaj pa vem, da znaš več, ko hruške peči. Kar se tiče boja, to je bilo z velikanom, zamera pa pri cesarici zavoljo lípe. Ali naj pride za mano, kolikor jih če, ne bojim se jih, saj sem jih užé petnajst otépel.«

Pa vender mu je nekaj reklo, da vari se. Storil si je bil tudi trden sklep, tega človeka varovati se. Nekoliko pomolči, potem pa reče: »Spat bo treba, ura na dve kaže, petelinje so užé prvo pot péli. Prvo moram pogledati, ako je malopřídeňasti hlapец kobílici jesti dal.«

Vstane in gre h kobílici. Lovec Andrej pa naglo, da nihče ni vídel, spustí v Krpanov kozarec tri kapljice tiste pijače, ki mu je jo bila Ančika dala. Potem Krpana čaka, ki se je res urno vrnil. »Kobilica ima krme v jaslih dovolj, zdaj pa lahko noč. Vi oče mi pa pokažite, kje bom spal. Jutri bo še en dan in jaz moram še nektero noč prenočiti, preden bom domá.«

Ali Andrej mu natoči kozarec do vrha in pride k njemu do vrat: »Še eno kupo za lahko noč, saj mlajši ga ne bomo nikoli več píli in morda nikoli več vkupaj ne takó ne takó.«

Krpan vzame, akoravno zoprni in popije. Ali komaj izprazne kozarec, kar se mu je začel svet črn delati in míze in stoli plesati. Omahne in komaj se ujame na klop pri mízi. Príme lovca za vrat, da je bil precej ves črn in pravi: »Kurvič, tvojo pijačo je satan kuhal!«

Komaj to izreče, užé ga moč pustí in prstje za vratom odnehajo. Pade na mízo z glacó ter začne glasno smrčati. Vsi ljudjé so se debélo gledali, ali lovec Andrej vzame cesarski list in da brati kmetom.

Ker ga nihče ni umél, pošljejo po župana, ki je nevoljen, da še po noči pokoja ní, v hišo priklél. Župan prebere list, pogleda Krpana in Andreja dobro gori in doli, ker sta bila v listu obá popisana. Reče Krpana djati v najtežje želézje, ki se je tam dobílo.

Naprejejo naglo voz, Krpana naložijo nanj pa ga peljajo na Dunaj, mesarico in kij denó tudi ž njim. Lovec Andrej ga brž vsega pretiplje, kje ima zlatove. In kaj hud je bil, ker dobí prazno mošnjo. Kobílico so zastavili za večerjo za Krpana in za njo, ker ni imel Krpan s čím plačati.

Na Dunaji pak je bíla cesarica naročila kuharici Ančiki, da naj pride brž povédat, ako bodo Krpana pripeljáli. Vso noč ni stisnila očí, zmirom je vstajala in tekala k oknu, kadar je straža pri durih kogá ogovorila; kadar so težke duri iz dobovega lesá zakrčale, pa Krpana vender še ni bilo.

Začélo se je užé daniti, lovec Andrej se vender ni bil še vrnil. »Kaj je to? Lovca ní, Krpana ni. Nisem právega človeka послala. Gorjé ti Ančika, ako ne bo Krpana!« Takó je premlevála sama sabo.

Kar se pripeljá voz; kmet je vozil, Andrej je sedel zad, Krpan, mesarica s kijem pa sredi, ležeč in spijoč, kakor bi ga ubil. Cesarica brž pokliče svojega moža. Ta pogleda skozi okno, pa se žalosten in nevoljen vrne, pa govorí sam sabo: »Andrej je več ko

hudíč! Brdavs ga ni zmogel, Andrej pa... Hm, hm, to je vender čudo prečudo!«

Cesarica je pustila možá, da je godrnjal, kar se mu je ljubilo, pa teče doli Krpana glédat. Andrej ji poljubi rokó, kakor je pri mestih gospém navada, pa ji reče: »Vaš pokorni, ponižni sluga vam je pripeljal vašega sovražnika.« Cesarica mu podá mošnjo polno zlata: »Na, to je le nekoliko plačila! Kar si dobil pri Krpanu, tisto je tudi tvoje.« »O cesarost,« pravi ta, »Krpanova mošnja je bila prazna. Ta mož je priča in vsi ljudé v krčmi. Še večerje ni mogel plačati, morali smo kobilico zastaviti. Preiskali smo sedlo in njega, pa nič nismo dobili, kakor to mošnjo, ki mu je jo dal cesar, pa ne prazne, ampak polno zlata. Moral me je menda spoznati, ker je bil šel iz híše, preden je mislil iti spat. Menda je takrat zlató kam zakopal; drugače ne more biti.«

»In če bi tudi bil ti še več dobil, še vse premalo je za to, kar si mi storil. Pridi potlej v moje hrame, da mi natanko poveš, kako ste tega peklenskega tiča ujeli, pa tudi Ančika naj pride s tabo! To vama ne bo pozabljeno! Zdaj pa brž pokliči beriča, da ga ukléne v trojno želézje pa ga zapríte tje v le-oni stolp, ki je tri nadstropja visoko. Preden bo tri dni, mora viséti poleg predice na razpotji.« To izusti, pa se vrne v svoje hrame.

Krpana uklenejo, kakor je bilo rečeno. Vržejo ga v temno ječo, zapro za njim troja železna vrata in ključe prinesó cesaríci.

Ta pokliče naglo ječarja, starega možá, po imenu Rupert, izročí mu ključe in pravi: »Rupert, na ključe! Vari Krpana! Večega sovražnika nisi še varoval! Gledi nanj, da želézja ne utrga. Pravijo, da je močnejji od medvéda. Zakovaj še v troje spone, ako ni drugače, le uíti mu ne daj! Ne bom ti pozabila! Če pa uíde, védi, da boš ti vísel namesto njega.«

Rupert odgovorí: »Cesarost, mlad sem bil in starost sem storil, vedno sem imel pri vaši híši hrano in

česar mi je bilo treba. In služil sem zvesto, kolikor mi je bilo mogoče. Tudi zdaj sem pripravljen in volján storiti, kar mi ukazujete. Pa vender bi raje bil hotel, da bi bili komu družemu dali Krpana čuvati.«

»Zakaj?« »I lej te, jaz sem se postaral in v starosti zapusčajo človeka vse moči.«

»Če ni druzega ko to, pa ga ukleni še trje, saj sem ti užé rekla. Le pojdi, pojdi! Morda je Krpan užé pobégnil, ko ti tu pred mano prazne beséde tratiš.«

Rupert gré žalosten, ker se mu je Krpan smilil. Že poprej je bil sklenil, ječo polajšati mu, kolikor se bo dalo. Tudi rešil bi ga bil rad; ali kadar je mislil kaj taciga, vselej se je opomnil cesaríčnih beséd: »Ti boš vísel namesto njega, če uíde.« Dasiravno je bil star, pa vender ni želel še tako naglo **smrti storiti**, na vislicah pa še posebno ne. Kaj se pa če? Vsak človek rad živí in ko bi še starji bíl. Življenje je dostikrat grenka skorja, pa jo vender vsaki rad srče.

Starec gre tedaj precej h Krpanu, odpre vsa **trojave** in najde ga še zmirom spijočega. To se mu je čudno zdélo. Suval ga je in majál pa ga ni mogel vzdumiti. Ukléne ga še v troje spone, potem ga pa zapustí, pa z mokrimi očmi.

Andrej je bil šel potem k cesaríci in Ančiko je peljal sabo. Cesarica je hotela natenko izvédeti, kako ga je k rokam dobil. Ko je to slišala, Andreja jako pohvali in obljubi, da bo cesarja izprosila, da bo njima bogato zemlijsče dal z lepo hišo, da se bosta vzéla.

Krpan je spal štiriindvajset ur zdržema, tako moč so iméle tri kaplje one pijače.

Ravno je bila v cerkvi ura dve čez polnoč, kar se obudí. Očí odpre. Vse tema je bilo krog in krog. Vzdígne roko, da bi si očí zmencál, kar čuti na sebi težko želézje, da je skoraj ni mogel vzdigniti, potiplje se za noge, spet želézje, hoče vstat, pa ne more, ker je bil za steber na kratko priklenjen, potiplje pod sabo in čuti golo slámo. »To ne more biti res, to so gotove

sanje,« pravi. »Saj vem, sanjalo se mi je časi, da sem kacega mejača toliko preveč krenil, da je obležal. Presněto me je skrbelo, kaj bo. Pa sem se prebudil in vsega je bilo konec, daravno so nektere sanje tako trdovratne, da človek užé vzbujen misli, da se mu zdaj sanja in da je v sanjah čul. Zdaj mora biti ravno takó. Le to se mi zdí čudno, užé toliko časa se ne morem predramiti.«

Potem začne opominjati se, kje je zadnjič bil, kaj se je godilo. Zdaj so se mu oči odprle. Opomnil se je cigana in pa, da je po zadnjem kozarcu vína oslabel, drugačega ni več ne védel, ne znal. Ustrašil se je, pa vendar še zmirom ni bil prav gotov, ali čuje ali spí.

Uprè se z nogami v zemljo in potegne z rokami železo, da se je skoraj ozidje zamajalo, ali železa ni zmogel. Pade nazaj ravno v kamniti steber z glavó tako jako, da se je zlo pobil. Bolečina ga je vzduvila. Zdaj ni več dvomil, da ga je morala velika nesreča zadeti, da je res v ječi zaprt.

Nekoliko časa molčé premišlja, potem pa zavpije žalosten in vesél; žalosten, ker je zagledal brezno, nad katerim je visel; vesel pa, ker je sam uganił, kje in kako je. »Ahá!« pravi, »Andrej! Ti prekleti Andrej! Precej takrat se mi je zdélo, da sem te užé videl, le opomniti se mogel nisem kje in kdaj. Cigan je bil Andrej. Tako gotovo sem v cesarski ječi, kakor go to ločim angleško sol od druge. In to vse zavoljo lípe! O Krpane, kaj bo pa zdaj? Kaj bo? Počakati je treba, da se pregleda, kaj in kako! Saj več mi tako ne morejo vzeti, kakor življenje. To pa če mi prav vzamejo! Otrok nimam, žena mi je umrla. Brat je hrom, res, da ne more délati, sestra ga ima pa rada. Sestra naj se bo možila, saj do zdaj je tako vse ona obračala in gospodarila, saj mene ni bilo dosti domá.«

Tako je premišljeval. Potem začne moliti in njenjal, da se je storil velik dan.

Kar sliši, da se ključ vrtí v vratih in ena vrata se odpró. Potem zopet in zopet krčijo druga vrata, in še le tretja se odpró in Rupert stopi k njemu.

»Presněto me imate zaprtega! Saj nisem ne moril ne razbijal.« »Vem, da ne,« pravi Rupert. »Žal mi je zate, ali kaj morem jaz stara kost pomagati.« »Kaj ne, da sem na cesarskem dvoru zaprt zavoljo lípe.« »O da bi tako ne bil!« pravi Rupert. »Kaj ne, da je bil Andrej lovec za mano poslan v podobi cigana?« »Tudi to je res.« »Zdaj vse vem,« odgovori Krpan, »samo to še mi povýje: kaj mislio z mano!« »Kaj?« pravi oni. »Veš, kje stojí predica na razpotji?« »Vém, tam ljudi obéajo. Ali me bodo še dolgo ječili?« »Tega pa ne vém. Cesarica je neki prisegla, da ne boš tri dni živ.« »Kteri dan imamo danes?« »Pétek,« pravi Rupert. »Pétek? To ne more biti. Včeraj sem bil še pri vas, včeraj sem šel iz Dunaja, in včeraj smo imeli srédo.« »Predvčeranjem si šel z Dunaja, če ne boš zaméril. Včeraj jutro so te pripeljali na voz, potem si pa spal. Kdaj si se obudil, to ti sam bolj veš od mene.« »Prav imate, štiriindvajset ur sem spal. Ob dvéh čez polnoči sem se obudil, dve čez polnoči je bilo, ko sem tisto pijačo popil; ki jo Bog zavrzi in tistega, kdor je jo dédal. Da bi jaz Andreja dobil v roke! Pa zdaj naj bo takó ali takó.«

»Ali si ni bil sam Andrej vsega izmisnil. Kuharica Ančika je to vse osnova in cesarici svetovala. Pa Krpan, teh misli se le verbégaj. Tebi so le kratke ure odmerjene, spomni se duše!«

»Prav imate, oče Rupert, pa tudi telésa ne smem pozabiti. Najprvo mi prinesite kaj pijače ali pa jedí, če je pri vas navada, da jetniki jedó. Le pratiko vzemite v roko pa boste videli, kdaj sem zadnjo večerjo imél.«

Rupert gré ter zapre samó zadnja vrata za sabo, in kmalo se vrne ter mu prinese kruha, mesa in vina rekoč: »Na, sebi sem pritrgal užé sinoči, pa si spal, ko

mrtev. Saj boš danes še bolj v slast jedel, ali vedi, da tebi ni odločenega na dan več, ko zjutraj in zvečer kosec kruha in vrč mrzle vode.«

»Meni? Ki sem imel poprej dva janca na dan in vína, kolikor sem hotel! Oče Rupert, le pojte k cesarici in recíte, da jokam in tulim in prosim življenja še vsaj štirinajst dní, pa me bo dala gotovo še jutri obésti, kar mi bo stokrat bolj všeč, kakor stradanje v tej pasji luknji.«

»Takó ni prav,« odgovorí Rupert. »Jaz bi ti rad olajšal ječo, kolikor bi mogel. Zato ti bom dajal svoje hrane, kolikor bo mogoče.«

»Kaj boste pa ví iméli?«

»Zame ne skrbi, meni je malega tréba. Otrok nimam pri sebi. Sin in hči sta užé v zakonu, žena mi je pa lani umrla, Bog ji daj nebeško luč. Mislil sem, da pojdem jaz pred njó, pa je šla ona pred mano. Meni vsaki dan ostaja kosila in večerje, kar časi skrivaj potisnem kačemu ubožcu, če morem takó, da Ančika ne vídi. Ako ona zapazi, kolne, da se morajo vsacemu kristjanu nogé šibiti; ona ima pse in mačke raje od ubožcev.«

»Prekléta baba!« pravi Krpan. »Božja roka bo še težko padla nanjo, to si zapomnite, Rupert! Ali vam pa hvala! Če bom kdaj še prost, pa kaj se bom to menil. Na onem svetu, ako me Bog v milosti vzame k sebi, tam se bom pri vaši ženi oglasil in povédal ji, kako dober mož ste vi. Zdaj pa me poslušajte! K cesarici ne hodite! Pojdite raje k cesarju in recíte, da mu pádam pred koléna s prošnjo, da naj mi pošlje duhovnega v ječo, vsaj dva dní pred smrtjo. Druge milosti ne želím.«

Rupert mu obljubi ter ide in zapre vsa troja vrata. Cesar in cesarica sta se sprehajala ravno po vrtu. Cesárica je djala: »Jutri mora viséti.«

»Draga moja,« pravi on, »pomisli, da Krpan mi je storil, kar nihče drugi ne.«

»Zato je pa tudi užé popred grešil na to ván. Ali ni prenašal angleške solí? Ali ni to greh, kar je čez postávo.«

»Naj bo greh, pa smrti vreden vender ní.«

Ona: »Škoda le, da nisem rekla, vzeti mu pisma zavoljo solí. Pa saj zdaj mu nima kaj pomagati!«

Na té príde miníster Gregor in se prismeja prav sladko. Daravno je bilo na vse zgodaj, pa vender je bil užé piján, on je bil posebni vinski prijatelj. Cesárica mu pravi: »Gregor, sam ti si z mano vlékel zoper Krpana, zato si pa moj prijatelj.«

»Saj sem djal,« reče ta, »da ta kmet bo še počenjal hudobíje, da ga homo morali umoriti. Lípa na cesarskem vrtu je več vredna, ko sto kmetov, pa jo gré posékat.«

Cesar pravi: »Užé vidim, da vsi preostro sodite možá, ki ne vé naših navad in šeg. Naj bo lípa, kjer hoče! Da je pozdaj nikdar več ne slišim imenovati! Kdor se bo menil od nje, ta naj se več ne prikaže pred moje oči, malo in dosti ne! Zavoljo drevesa bi jaz ne bil Krpanu blata za nohtom obrázil, le zavoljo obnašanja proti cesarici se je zakopal, da ga več ne morem otéti, daravno si ni mislil nič hudega storíti.«

Cesárica pa jezna pravi: »Ne? Lej ga, lej ga, ali si užé pozabil, kakó je s kijem máhal, kakó je mesarica žvížgala nad njegovo glavó.«

»Veš, ali on je bil lahko jezen! Ti si pregrdo govorila. Pa ko bi te bil hotel, kdo bi ga bil držal! Jaz ne, vi Gregor minister tudi ne. Sam se je držal! Naj bo to užé, kakor hoče, da pozdaj milosti proti Krpanu nikoli več ne slišim imenovati. Kdor se bo menil od nje, ta naj se več ne prikaže pred moje oči, malo in dosti ne.«

Ko so bili še v besédi, pride Rupert. Cesárica ga željno pogléda, pa si vender ni upala črhni več. Ječar pa cesarju poljubi rokó in pravi: »Jetnik prosi cesarost milosti, da bi dva dní pred smrtjo poslali mu

duhovnega, da se z Bogom spravi, preden se podá na pot, kamor pojdemo vsi za njim, bodisi cesar ali berá.«

»Tvojega večnega prerokovanja sem užé sítia,« pravi cesarica. »Molči, ali pa kaj druzega povédi!« »Druzega nímam kaj,« reče starec. Ali cesar odgovorí srdit: »Kakor mi Boga in moje duše, ki jo bo sodil, ves svet je krivičen zoper ubozega Krpana. Še danes mu pripeljite gospoda, kakor gre kristjanu, preden se loči. Kdor bo govoril drugače, naj ga udari božja roka!« To izreče pa naglo popustí vrt in ž njim tudi Rupert.

Cesarica se je kar čudila. Tako trd in krepke noše cesar ni bil še nikoli, kakor zdaj. »Minister Gregor,« reče, »ta kmet nama bo še gospodarstvo iz rok izpulil, ki sva ga do zdaj zmírom iméla.« To reče in gresta vsaki v svojo stran.

Še tisto popoldne je prišel duhovni k jetniku. Najprvo ga je izpovedal, potem pa obhajal. Ko to miní, povpraša: »Brat Krpan, ali še kaj druzega želiš od mene?« »Še nekaj vas bi rad prosil, oče!« »Le govor!« »Svoje zadnje naročilo bi rad spisal, pa sam ne znam pisati. Ali bi hoteli vi peró prijeti v rokó in začrkati, kakor vam bom govoril?« »Iz sreca rad.«

Reče prinesti pisavo in potem reče: »Govori, jaz bom pa pisal!«

Krpan začne: »Svojo dušo poročam Bogú, svoje mesó menda krokarjem, ki ga bodo kljuváli, svoje kostí pa solncu, luni in rosi in dežju in snegu, ki ga bodo obsevali, močili in pokriváli. Svojo hišo in kar imam zemlje svoji sestri Mici, naj se moží ali storí kakor in kar hoče, le mojega hromega brata Jožeta mora hraniťi do smrti, pa zame naj moli, kadar bom obéšen.«

Duhovni je vse zapísal. Potem se podkriža najprvo Krpan, potem duhovni, ječar Rupert in še ena priča.

»Še nekaj vas bi rad prosil, ako mi ne odrečete!« »Vse bom storil, kar želiš, ako je le v moji moči.« »Pošljite mojo oporoko domú na Vrh pri Sveti Trojici

v Notranjem v Kranjski zemlji, in pišite sestri in bratu, zakaj me smrtijo in pa lepo ju pozdravite.«

Ko mu duhovni to dovoli, reče dalje: »Nekaj mi je še na srcu, ali kaj, ko ne more nič biti, saj sem vas užé takó preveč obložil.« »Tudi to bom storil.« »Vi lahko doidete pri cesarji, drugi nihče ne. Svojo kobílico bi še rad videl, ki mi je prenesla nekteri stot solí in pa mesarico s kíjem, ki sta mi pomagala premagati edinega sovražnika razun mejačev, in ki je bil pa le cesarjev, moj ne!«

Nató se oglasti Rupert: »Ljubi Martin Krpan, kobílico so ti zastavili v krčmi, ker nisi imel s čim plácati večerje.« »Tudi sedlo?« »Tudi!« »Škoda ga je. Užé moj rajnek oče so jahali na njem.« Duhovni pravi: »Prav, da si opomnil! Kako je bilo z zlatovi? Zdaj vse mesto na tihem dolží Andreja, da te je okradel. Daj Bogú čast, nam pa resnico, preden prídeš pred strašni obraz sodnika, ki v srcih bere.« On odgovorí: »Andrej ni vreden, da solnce sije nanj, da ga zemlja nosi, da ga veter piha, pa vender mora priti resnica na dan. Andrej mi ni nič vzel. Zlató sem jaz dal vbogajmé, komú ali zakaj, to mora ostati v mojih prsih, čez jezik ne smé priti!«

Duhovni reče: »Kar si prosil zavoljo mesarice in kíja, to bom opomnil pred cesarjem, kar vem, da ti bo dovolil rad, saj jutri si takó lahko zbereš kar hočeš, ker jutri je zadnji dan tvojega življenja.« Duhovni se je ločil, tudi Rupert. Krpan je ostal pa na slami, poleg njega vrč vodé pa ~~krajček črnega kruha~~.

Minister Gregor je pa hodil med tem po vrtu gori in doli, pa si je roké mencál in govoril: »Naj pravi cesar, kar hoče, Krpan bo le visel. Pa to vse zató, ker sem jaz cesarico vedno izpodhbádal. Nje bi cesar bil gotovo preprosil, ako bi mojih očí, mojih ušes ne bílo. Krpan le pojdi! Mi bomo pa v zgodovínsko knjígo zapisali, da sem se bil jaz, minister Gregor, preoblékel v cigana in tako

narétil z Brdavsom, kakor Andrej ž njím. Takó bo, pa nič drugače!«

Ko hodi gori in doli, príde Ančika na vrt prikuhe iskat. Prijazno se ji prismehljá pa ji reče: »Ančika, dobro si se bila umislila s pijačo! Kaj ti je pa Krpanček bil storil tako žalega, da si mu to nahudila?« »Nič, milostljivi gospod miníster! Vidite, pa on je od tam domá, kjer jaz. To me je užé peklélo, da zarobljen kmet, ki ne vé, koliko je Bogov, ki ne vé, kakšen je sveti Jeronim na praktiki, da bi on precej toliko zaslužil. Jaz pa se ubijam in ukvarjam, parim in bělim pri ognji od jutra pa v trdno noč, pa vender nič nimam. To me je žgalo noč in dan. Pa enkrat, še ko sem bila domá, me je dobil na vrtu pod jablano. V nedeljo popoldne je bilo, pa je, beráč, očital mi, da jabelka kradem. Kaj bom kradla! Mi smo jih iméli dosti, on pa nič. Mar bi svojih vzéla, ako bi se mi ravno toliko zljudilo do kterege.«

»Staro sovraštvo, Ančika, staro sovraštvo, ki nam je pa zdaj vsem pomagalo, ki nismo Krpanovi prijatelji. Kadar boš vzela Andreja, le pridi k meni v svate vabit, brez nič ne bó, ako prideš.«

»Saj ne vem, če bom Kočevarja kdaj vzela ali ne. Zato mi pa ni po volji, da nama cesarica obetajo híšo in zemljo. Raje naj bi dali vsacemu okroglega, kolikor želijo; pa do zdaj je samo Andrej dobil, jaz nič, razun prstene, ki ne veljá čez tri zlate.«

»Tiho, Ančika, tiho! Kar še ní, pa še bo. Da ne pozabim govoriti zate, moram narediti vozál na ruto.« To reče pa gresta vsak svojo pot.

Še tisti večer je prišel Rupert h Krpanu, pa mu prinese mesarico in kij, ki mu je ju bil poslal cesar, in je vrh tega pa naročil, da naj njegovega imena pred Krpanom v misel ne vzame.

Krpan je prosil, da naj mu dá kij in mesarico zadnjič v roko. Ali oni pravi: »Téga ne smém, kar mi je pre-povedano, koli bi rad storil.« »Pa naj bo tam, kjer

je,« pravi Martin. »Zdaj me samega pustíte, oče Rupert! Hvala vam za večerjo in vse, kar ste mi storili dobrega.«

Nato gré Rupert iz ječe ter jo zaklene za sabo, kakor vsaki dan. Krpan pak léže in kmalo zaspí.

Čisto je bil življenje v némar pustil, ves pripravljen je bil za oni svet. Dolgo je ležal v trdnem spanji. Sijal je užé béli dan, ko se prebudí. »Čudne sanje sem imel,« pravi. »Po noči se mi je zdélo, kakor da bi prišel k meni pritlikovček Jekovec in da bi me vprašal: „Kam si djal pa mojo pilo in klobko? Vari, da ne izgubiš!“ Kaj mi bo zdaj vse to pomagalo? Kako sem vender neumen! Kdaj pa, če zdaj ne? Menda nisem zgubil! To bi bila velika nesreča, Bog je ne daj!«

Tako hitro se mu je zopet obudila skrita iskra ljubezni do življenja. Brž odvèze ruto izza vrata in vésel zagleda pilo, klobko in cesarsko pismo. Kar se je začel Rupertov ključ vrtéti v zadnjih vrátih. Brž ruto zopet zavéže za vrat, da Rupert ni videl nič, ko k njemu stopi in reče: »Dobro jutro, Krpan, zadnje dobro jutro na tem svetu. Bog daj, da bi se na onem bolj vesela sešla!« »Bog daj,« mu ustreže Krpan. »Danes je tvoj zadnji dan. Ljudjé te bodo hodili gledat. Tudi v dar ti bodo dajali. Tisto denes, kamor češ, pa veči del se daja za svete maše. Zdaj si pa izberi, kar hočeš jesti in piti; to je pri nas navada.« »Prinesi mi tedaj pečenega janca pa vína, kolikor gre tacemu, ko sem jaz, da ne pojdem lačen in žejen s tega svetv.«

Rupert mu vse obljubi pa gré. Na té stopita k njemu dva vojaka, z železnimi kapami na glavi pa dolge sulice sta držala. Nobeden ni pregovoril ž njim. »Po kaj sta pa vidvá prišla? Ko bi bil prost, potlej bi ne rekeli nič; ampak zvézan pa vam ne bom zletel. Pa naj bo, kakor je! Kar je drugim ljudém prav, mora bítí meni tudi!«

Ljudjé so se začeli snovati k njemu. Vsi so se čudili, ko so videli mesarico, kij in njega. To je trpelo do mraka. Vsaki mu je nekaj vrgel na mizo, na kteri

je stal križ in pa posvečena sveča. Do mraka se je nabral velik kupec.

Ko je prišel mrak, pride Rupert, velí vojakoma, da naj gresta, ker je čas zapréti ječo. Krpan je pa vesél obiral janca pa víno pil.

Rupert se je čudil njegovi dobri volji, ali Krpan mu reče: »Sédi k meni pa jej in pij, saj imava obo zadosti.« Rupert pravi: »Rad bi, pa ne smém. Kaj bi cesarica rekla, ko bi izvédela!« »Če ne smeš jesti, popij vsaj to kupico vina na svoje in moje izveličanje!«

Rupert se ni mogel braniti. Vzame kozarec in pravi: »Bog nam daj sveti raj in pa srčnost na zadnjo uro.« »Amen!« odgovori Krpan. Rupert popije, potem mu še vošči lahko noč pa zapre vsa troja vrata.

Krpan je tega komaj čakal. Ves dan je mislil v sanne, in pa v pílo in v klobko. Komaj je bil sam, brž vzame pílico pa začne piliti železno obód na roci. In lej, trikrat je potegnil, pa je bilo prepiljeno. Neizrečeno vesél bi bil kmalo zavpil na glas in Ruperta poklícal, da bi mu povédal, kaj in kakó. Pa se je vender opomnil, da je jetnik in k smrti obsojen, Rupert pa njegov čuvaj.

Pojé brž, kar mu je bilo janca ostalo in tudi víno popije. Potem dene prepiljeno obód zopet na roko in léže, kakor bi spal. Komaj je čakal, da bi polnočí ura bila. Zmirom je Boga prosil, da bi le tudi tenka nit bila tako trdna, kakor je obétal pritlikovček in pa, da bi mu Bog dal srečo.

Ko vender enkrat ura odbíje dvanaest, posluša, če je vse tih, pa vzame zopet pílico in predrgne vse želézo na rokah in nogah. Kakor bi se mu kamen sto stotov težák odvalil od srcá, tako mu je bilo. Toliko da ni zauknil. Vzame brž nit in obési nanjo mesarico in kij, pa je oboje držala. Lej veselja! Poskuša jo pretrgati, pa ni mogel, kolikor je bil močan. Vender še ni verjél. »To niso igrače, po taki niti spustiti se tri nadstropja visoko na zemljo.«

Tiho stopi na mízo in priveže majhno nitko na verigo, ki je bila v stropu ter se obési nanjo. Kakor se je zibal sem ter tje, vender se ni utrgala.

»To bo tudi!« pravi. Brž se opravi pa začne piliti debélo železno omrežje na oknu. Kmalo je bilo vse preč, samo eno večo železno palico je pustil, da bi nanjo privzel nit.

Ko to storí, pogleda skoz oknó, je-li spodaj vse mírno. Kar slíši, da nekdó govorí. Vlécé na uho, kolikor more in kmalo spozná, da je straža pri velicih durih. Prišli so jo bili namreč izlásit in kmalo so se vrata zaprla.

Sputi po niti najprvo mesarico in kij po lahkem na tla. Potem vzame denarja, kolikor ga je moglo v mošnjo, drugo pa pustí. Storí križ, privéže nit trdno za želézo pa se spustí dol po tenki vrvici. Visoko je bilo. Ko bi se mu bilo kolikaj v glavi zvrtno, pa bi mu bile roké omagale in v drobnih kosovih bi bil ležal na zemljji. Srečno je prišel na tla vender.

Ko se nazaj ozre, skoraj da ga obide groza, videč kakó deleč je drčal po niti. Človek bi mislil, da je precej skušal priti skozi vrata na plano; pa Bog obvári! Gre najprvo z mesarico in kijem proti vrtu, kjer so ravno zdali velik oblok nad lepó vrstó divjega kostanja, da bi gospoda hodila v dežju sprehajat se.

Ondi je bila na zidanem obloku ščípa narejena, pa debela vrv je viséla do tal, na tleh je bila pa velika železna veriga. Po tej vrvi na ščípi so delavci vlačili apno, kamenje in česar je bila treba zidarjem. Da je posoda na vrvi mírno stala, da ni zopet zdrčala na tla, zato je bila pa veriga, da so vrv privezovali zanjo.

Vzame Krpan dolgo smrekovo deskó, ki jih je bilo tam okrog, kolikor je hotel in tudi sveder kmalo dobí med orodjem, ki je ležalo raztreseno. Prevrtta desko ravno v sredi, da je bila na oba kraja luknje enako težka, pre-

peljá debélo vrv skozi luknjo in naredí velik vozel na onem koncu, da vrv ni mogla skozi luknjo zmužiti se.

Ko to zgotoví, vzame mesarico in kij pa gre naravnost proti straži pred vrati. Zgrabi stražnika za vrat, preden je mogel pregovoriti, vzame sulico iz rok pa mu dene klin med gornjo in spodnjo čeljust, da ni mogel besedice žugniti. Potem mu s tenko nitjo zveže roké pa ga pusti ondi.

Urno teče v tisto stran poslopja, kjer je imel Andrej svojo stambo in zagleda luč skozi okno. Poglédala skozi okno in vídi obá pri mízi sedéti Andreja in Ančiko, pa zlatove sta štela.

Odpre vrata in stopi pred njiju, da se obá ustrašita, ki sta ga precej izpozna, kakor bi iz jasnega neba treščilo. Zgrabi vsacega z eno roko za grlo; preden sta mogla dosti vpiti, porine tudi njima klin med čeljusti pa nese vsacega z eno roko proti obloku, kjer je bil naredil desko na vrv. Njega posadí na en konec deske in pravi: »Ti boš sedel tukaj Andrej, ti pa na onem koncu Korenovka! Meniš, da te ne poznam! O še zdaj vem, kako si jabelka kradla. Zdaj boš védela pijače kuhati, ti boš pa vedel cigániti. Le brž se usedi na ono stran, če ne bom tebe z mesarico, tebe pa s kijem po glavi, da bodo vajni možgani tekli ob krvavem orožji. Hujega mi takó ne morejo storiti, kakor kar mi užé mislijo.«

Nobeden se ni upal ustavljati. Ko sta sedéla vsaki na svojem koncu, potem potegne Krpan desko z vrvjo dva sežnja visoko, pa vrv priveže za debélo verigo na tléh. »Zdaj se pa gugajta, kakor se nikdar še nista, odkar se poznata!«

Teče brž v stambo nazaj, pa vzame mošnjo in zlatove pa gre proti durim, kjer je straža še vedno ležala zvezana. Vzame ključ z žebljá, kjer je visel, odpre in gre na plano. Ko je zunaj, reče: »Čast bodi Bogu, najtrji kos déla je končan, če Bog dá! Zid, nikoli me nísi videl do letos, Bog daj, da bi me zopet nikoli več ne pozneje.« To izusti pa se spusti v tek po mestu zmirom naprej.